

KĄKOL (180) *sb m*

-ól (6), -ol (1); -ól *SienLek* (2); -ól : -ol *Mącz* (4 : 1). ◇ -ol-.

sg N kąkol (51). ◇ *G* kąkolu (41). ◇ *D* kąkolowi (5), kąkoli (1) *RejAp* [! *prawdopodobnie błęd*]. ◇ *A* kąkól (46). ◇ *I* kąkol(e)m (21). ◇ *L* kąkolu (7). ◇ *V* kąkolu (3). ◇ *pl N* kąkole (2). ◇ *G* kąkol(o)w (1). ◇ *A* kąkole (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

*bot. Agrostemma githago L.; kąkol polny, chwast zbożowy z rodziny goździkowatych (Caryophyllaceae); także jego nasienie; lolium Murm, Mymer¹, Mącz, Calep, Cn; zizania Mącz, Calep; aera Mącz, Cn; miliaria, zizanium Mącz [źródła szesnastowieczne mieszają rośliny: kąkol, kąkolicę (Agrostemma githago L. (Rost)), czarnuszkę (Nigella sativa L. (Rost)) i trawę życię roczną (Lolium temulentum L.)] [często w funkcji coll.] (180) : Lolium Rattenkraut kąkol Murm 119; Mymer¹ 17; KAKol ięft legumen który roście między zbożem *FalZioł* I 61b, [+3], I 61b, c [4 r.], V 98v; *MurzNT* 63v *marg*; Przechadza się z lafeczka po fadu po polu/ Patrzy ięfli w pszenicy nie będzie kąkolu. *RejWiz* 54v; Wypraw á wylož nam onę przepowieść o kąkolu ná roli. *Leop Matth* 13/36, 13/25, 26, 27; *BibRadz Matth* 13/25, 26, 27, 36, 40; *AEra* dissyllabum, herba et vitium frumenti, Latine, Lolium, Kąkól. *Mącz* 4d, 197a [2 r.], 221c, 512d; *SienLek* 215v, X2; *RejPos* 52 [3 r.], 54v; *RejPosWiecz*² 92; A miały łobie ony poważne łowka wygrzebać po iednemu/ iáko kokółka po ziarnku pszenicę wygrzeba s kąkolu. *RejZwierc* 91 v, 164; *BudNT* C7v *marg*; *StrykKron* 160; *Chrizocto*. wykład kąkolu. *CzechEp* 38 *marg*, 34, 38, 39, 40; *NiemObr* 17; *Calep* 612a, 1152a; *WujNT przedm* 35, *Matth* 13 *arg*, 25, 26, 27 (8); *SkarKaz* 80a.*

W przeciwstawieniach: »kąkol ... pszenica (21), dobre nasienie (4), trawa pszeniczna (1)« (26): A dobre nálenie: toć fą fynowie krolestwá. Kąkolem: fą źli fynowie. *Leop Matth* 13/38, *Matth* 13/29, 30; *BibRadz Matth* 13/29, 30, 38; *RejAp* 126; *RejPos* 5v, 52 [2 r.], 53; *RejPosWiecz*² 92; gdzie Pan Chriřtus Kroleřstwo niebiełkie powiáda być podobne [...] roley/ ná ktorey nietylko pszenicę/ ále y kąkol śiano *WujJud* 130v; áby řnadź weřpołek z kąkolem/ trawy pszenicžney nie wyrwáli. *CzechEp* 38, 34 [3 r.], 35 [2 r.], 38, 40 [2 r.]; ále oboygu/ [...] to ięft/ pszenicy/ y kąkolowi/ dopuścił rość áż do źniwá *NiemObr* 18; *WujNT Matth* 13/29, 30, 38.

W porównaniach (2): Czárt záfię řprzećiwnik narodu ludzkiego y s thymi pomocniki řwemi/ ktorych on tu iáko kąkolu náfiáł ná zyemi/ burzy á rozmnaża między tym řwiętyym Páńřkim náfieniem *RejPos* 54; ták złe obyczáie, iáko kąkol pszenicę podrořły řzkodliwie. *CiekPotr* 4.

W charakterystycznych połączaniach: kąkol podeptać, siać, wyb(ie)rać (3), wyplewi(a)ć (2), wyr(y)wać (3), zebrać (zbierać) (7), żąć; nasiać kąkolu (3), plewienie; posiać kąkolem (2); kąkol przysiany; ewanjelija o kąkolu, podobienstwo (4), przypowieść (2); podobienstwo kąkolu (5), wykład.

Przysłowie: W káżdey pszenicy kąkol znajdzie. *RejZwierc* 142v *marg* [idem] Bbb3; Ale ięfli fą źli niektorzy/ iákořz muři być kąkol między pszenicą/ tedyć nie wřzyřcy takowi. *WujJud* 242, 7v, 133. [Ogółem 5 r.].

Przen (93) :

a) *Niewierni, złe uczynki, błędna nauka (w nawiązaniu do przypowieści biblijnej)* (87) : *SeklKat* Q2; *KromRozm I* N4; *KromRozm III* O3v; *KrowObr* 216v; *RejWiz* 77v, 157v; *BibRadz* *2v; Ale co fye

małz tłuc po peregrynącyey/ ponieważ tego kākolu *inimicus homo* pan Dyabeł miedzi pŕzenicą dofyć nāsiał/ y w Wielkiej Polŕzce. *LeovPrzep* G2; A chociayby ŕie teŕ tām y wierny kthory zāmiełzał miedzy tym kākolem/ tedy to iuŕ wiełz s piłmā ŕwiętego nieomylnie/ iŕ rozna ŕmierć tego od tego *RejAp* 59v; Y dziwnie kākol ŕwoy rozłiewa ŕāłeŕznych nāuczycielow y nauki ich *RejPos* 51 v; Kākol ŕāłeŕzne nāuki. *RejPos* 54 *marg*; O nędzny kākolu ā nędzny vpadły cŕłowiecŕe/ ktoryŕ s ŕiebie dał vczynić tho ŕproŕne nālienie ŕprzeciwnikowi ŕwoiemu *RejPos* 54v, 51v, 52v [9 r.], 53 [4 r.], 54 [7 r.], 54v [4 r.] (32); Bo poczāwŕzy od Lutrá/ ktory nāsiał tego kākolu/ āŕ do tego cŕāfu co dzieñ więłŕze błędy rołtā *KuczŕKat* a2; tākŕe tego iełt potrzebā/ kto w łobie ten niełłāchetny kākol obaczy/ trzebā gi rołtropnie pięć ā gāsic gi w łobie rozumem ā rołtropnym kākŕdey rzecŕy vwaŕeniem. *RejZwierc* 142v, 130v; *CzechRozm* 184v [2 r.]; *Skarŕŕyw* 374; Gdyŕ y Pāweł/ y on rozboynik/ ktory z Chriŕtusem zāwiefzony był miełic przedtym w łobie kākole/ niŕ vwierzyli *CzechEp* 39; A Potym col. 366. tego dokłāda. Iŕ māiā być znolzone nie tylko kākole/ āŕ do ŕniwā/ ktore rozŕiewcā błędw łŕtān wprowadŕził/ āle teŕ y plewy/ āŕ do wywiania. *CzechEp* 40, 39 [3 r.], 40; ā potym nieprzyāciēł Dyabeł nāsiał kākolu kłāmŕtwā y kācerŕtwā: nie Pan Chriŕtus *WujNT* 57; *SkarKaz* Ooooc [2 r.].

W przeciwstawieniach: »kākol ... pszenic(zk)a (20), (wierne) nasienie (2), wdzięczne ziarno, zboŕe, nauka Chryŕtusowa« (25): Pŕzenicę ŕchowāć ā kākol zārzućic/ wedle rādy Pāńłkiej. *RejWiz* A4, A4, 157; *RejZwierc* 108; *OrzList* f2 [2 r.], f2v; iŕ roley nie orzā/ nāsieniā nie ŕieiā/ kākolu niepelā/ w tey ŕe winie oŕtawāiā dla niedbāłōŕci ŕwey. *BielKron* 224v, 80; ā pewno ŕie łāmāć y kākoli [!] y pŕzenicy. *RejAp* 126, 59v, 126; ā cŕāfu ŕniwā iego/ tho iełt/ cŕāfu łādu ŕtrāłŕznego iego/ łłthāniełz ŕie wdzięcznym zyarnkiem iego/ gdy będwye ŕrodze palon ten niełłāchetny kākol iego. *RejPos* 55, 5v, 51v *marg*, 357v; *RejZwierc* 100v, 131, 142v; *WujJud* 130; *WujJudConf* 119; *CzechRozm* 184v; Pierwłza/ āby wiary S. y iey wyznāniā y nāuki niebiełskiej był opokā [...] vkāzuiāc co wiarā/ ā co niewiārā: co nāukā Chryŕtułowā/ ā co kākol Herytecki. *SkarJedn* 122; *CzechEp* 42; *NiemObr* 18.

W charakterystycznych połączaniach: kākol dziwny, ŕāłeŕzny (ŕāłŕszywy) (2), gęŕty, heretycki (3), luterski, marny (4), mocny, nędzny (2), niesłāchetny (4), nieŕzczęŕny, nieuŕzyteczny, przemierŕly, rozmnoŕzony, sproŕny (3), srogi, ŕzkodliwy (2), ŕmierdŕcy, zdradliwy, złōŕciwy (4), zły; kākol plęć (wyplewi(a)ć) (7), rozmnoŕzyć, ŕiac (rozŕiewāć) (5), wybrać, wyniŕŕczyć, wyplenić, wyrwāć, zārzućic; kākolu namnoŕzyć, nāsiać (przysiać) (6); kākolem poŕiewāć, rozciāć, rozŕzyrzcā ŕię; rozŕiewacz kākolu.

Przysłowie: Bo teñ kākol muŕi roŕć poŕpołu s pŕzenicā/ A wierny kołcioł Pāńłki zāwŕdzy być z boŕnicā. *RejPos* 357v; *WujJud* 130.

Wyrażenie: »kākol czarny« (1): Lecŕ wierz mi iŕ poczekałz/ āŕ do dnia łādnego/ Niŕ Pan zgārne pŕzenicę/ s kākolu czarnego. *RejZwierc* 108.

Szeregi: »kākol, a (niewdzięczne a. złe) nasienie« [*szyk* 2 : 1] (3): Y dla tego tu łā ty łłowā nā poczātku zāłōŕzone/ abyłmy ŕie przelŕzegāli ā nie dāli czynić s ŕiebie kākolu ā niewdzięcznego nālienia Pānu łwemu *RejPos* 52, 52v, 54.

»pokrzywa i z kākolem« (1); Bo kiedy ŕie narody ludzkie zāplugāwiā/ Iŕe ŕie w nich pokrzywy y s kākolem zyāwiā/ Nie moŕe nigdy łnādniey Pan wypleć pŕzenice *RejWiz* 70.

»kākol, ziarno« (1): O niełŕzczęŕny kākolu/ o ŕāłolne zyārno/ To ŕie w niwecŕ obroćic iuŕ tām muŕiłz mārno. *RejWiz* 157.

b) *Mało wartościowy człowiek; ujemna cecha charakteru; zły uczynek, źli ludzie (6)* : Bom widzyał iedno kfiążę tu pod zamkiem w polu/ Ano fie zą nim włoczy dziwnego kąkołu. *RejWiz* 75v; á ieft w drugich iákaś złość przyrodzoná/ iż chocia znáią iáwnie/ że to ieft dobre/ czo widzą: iednák ładzą fie gwałtem ná to/ áby w tym tám kąkol nálezli/ ábo czo podobnego do kąkołu. *GórnDworz* 15; *CzahTr* F2.

W przeciwstawieniu: »ziarno dobre ... kąkol« (1): Pátrzę z pilnością po świećie ízerokiem: Co godno chwały/ á co fie nie godzi: Gdzie ziórno dobre/ gdzie fie kąkol rodzi. *GrochKal* 3.

Szereg: »kąkol z łobodą« (1): A też więc iáko fieie thákże mu też wíchodzi/ Nędzny Kąkol s Lobodą ledwe fie ftąd rodzi. *RejWiz* 104v.

Cf **KĄKOLICA**, **KĄKOLNICA**

MM